

Az erdélyi magyar protestáns (református, unitárius, evangélikus) lelkészképzés magyar örökség

Az a teológiai akadémia, amelynek most a dísztermében vagyunk, az Erdélyi Református Egyházkerület tulajdona, de otthont ad a két református egyházkerület, az Unitárius Egyház és az Evangélikus Egyház tanárainak és hallgatóinak, s így tápláló-anya a mintegy másfélmillió erdélyi magyarságnak.

Mi, erdélyiek nem tudunk megszabadulni egy bizonyos térképszemlélettől, mert a természetes határok (Kárpátok) és a mesterségesek (trianoniak) befolyásolták életünket, nem utolsósorban a kolozsvári Teológiáét. Eltekintve attól, hogy a 16. században az ország háromba szakadt, minket háromszor lépett át a határ: az első világháború után Erdélyt Romániához csatolták, Kolozsvár 1940-ben visszakerült az anyaországhoz, majd 1945 után újból Románia része lett. Azzal, hogy elszakítottak természetes életközegünktől, végvárrá és peremvidékké váltunk.¹ Végvárrá, mert mi lettünk a nyugati keresztyén világ legkeletibb teológiája, ahova a szellemi áramlatok csak szivároghva érkeztek el, s peremvidékké, ahol a keleti bizantinizmussal és a babonáságig elmenő miszticizmussal szemben védekeznünk kellett. Így teológiai akadémiánk lelki-szellemi szigetté vált. Az utolsó, majdnem száz esztendő alatt ezt a „földrajzot” meg kellett tanulnunk.

Az első erdélyi protestáns teológia tulajdonképpen az 1568-ban alakult kolozsvári unitárius akadémia volt, amelyen olyan jeles tudósok tanultak és tanítottak, mint Szentábrahám Lombard Mihály. Református teológia csak több mint 50 év után, Bethlen Gábor uralkodása idején jöhetett létre.² Az erdélyi országgyűlés 1622-ben határozta el egy *collegium academicum* felállítását *Gyulafehérváron*. A fejedelem birtokadományokkal és pénztőkével látta el, külföldi tanárokat hozatott, majd itt tanított teológiát Keresztúri Bíró Pál, Geleji Katona István, Apáczai Csere János is. Az 1658-as tatárdúlás után, 1659–1661 között az akadémiának Kolozsvár ad otthont, majd 1661-ben visszakerül Gyulafehérvárra.

1662-ben Apafi Mihály fejedelem *Nagyenyedre* viteti. Megkezdődik a több mint 200 éves „enyedi korszak”, amely korántsem békés: az épületet 1704-ben Tiede, császári zsoldosvezér labancai, majd 1849 januárjában lázadó román csapatok gyújtották fel. A Habsburg uralom a szabadságharc leverése után megtiltotta az akadémia újraindítását. 1854-től ismét Kolozsvár lesz otthona, s 1862-ben kerül vissza Nagyenyedre. 1895-ben, heves egyházpolitikai harcok után, az *Erdélyi Evangélikus-Református Egyházkerület Theológiai Fakultása* néven Kolozsvárra települ át, ahol a református központi egyház-

¹ A „végvár és peremvidék”-helyzet kifejezéseket egy előző előadásomból vettem át. Református keresztyén küldetésünk a Kárpát-medencében. *Önazonosság és küldetés*. Kolozsvár 2001. 67.

² Az Akadémia részletes kronológiáját lásd Kolumbán Vilmos: Teológiánk története évszámokban c. cikkében. In: *Az Út* 2002. 84–91.

kormányzat is székel, s ahol már működött az 1872-ben megalakult Ferenc József Tudományegyetem. Ezzel megkezdődik a máig tartó nagyobb időszak. A két világháború, az uralomváltozás és más akadályok ellenére a lelkészképzés folyamatos. 1920-tól a reformátusokkal együtt tanulnak a magyar evangélikus hallgatók is. 1948-tól a szász evangélikus egyház teológusai is itt tanultak, majd 1954-től ez a tagozat Nagyszebenbe költözik.

Az 1948-as tanügyi reform után a román állam a protestáns egyházakat választás elé állította: vagy közös intézetbe egyesítik a két, több száz éves Teológiát, s akkor megkapja az egyetemi rangot, vagy megmarad a két intézet, de csak középiskolai szinten működhet. Az öt protestáns püspök az egyesítés mellett döntött, s megalakult az *Egyetemi Fokú Protestáns Theológiai Intézet*, amely református, evangélikus és unitárius tagozatban működött s megkapta az egyetemi rangot. 1959-ben a Kultuszminisztériumtól új rendelet érkezik, mely szerint megszűnnek a tagozatok, s a Teológia felveszi az *egységes* jelzőt. Az elnyomás éveiben egyházaink és Teológiánk testén két nagy érvágás történt. Az 1956-os forradalom utáni években több református, unitárius és evangélikus tanárt és teológust tartóztattak le, akik 5-6 évet töltöttek börtönben. 1980 és 1989 között az állam drasztikusan korlátozta a teológusok létszámát, évente csak 8 református, 2 unitárius és 1 evangélikus hallgatót vehettünk fel. A numerus clausus csak az 1989-es változások után szűnt meg. Ekkor lehetőség volt arra is, hogy a Teológia tagozódjék, s az egyház felállította a Református-Evangélikus, az Unitárius és a Nagyszebenben működő német Evangélikus fakultást. Ez utóbbi kiszakadt az Intézetből és a nagyszebeni universitashoz csatlakozott. Bár Teológiánk is megsínylette a diktatúra éveit, de az „ahogy lehet” korszakot átvészeltük.

Jelenleg az akadémia neve: *Protestáns Teológiai Intézet*, amelynek egyetemi rangját az állam újból elismerte. Két fakultása van: református-evangélikus és unitárius. Ez az egyedi struktúra (nincs tudomásunk, hogy máshol lenne ilyen) nem az általános értelemben vett ökumenizmus modellje – sokan ezt látják benne –, hanem a négy és fél évszázados erdélyi együttélést tükrözi. A középkori egyetemek közösségi modelljét követve, egy fedél alatt történik az istentisztelet, az oktatás-nevelés, a tanulás, a szállás és az étkezés. Ezen belül megvalósul az universitas eszménye, a háromlábú tanintézet: diákok, tanárok, könyvtár.

Teológiánk egyházi intézmény, s bár bizonyos fokú autonómiát élvez, szorosan kapcsolódik a fenntartókhoz: a Református Egyházhoz, az Unitárius Egyházhoz és a Zsinatpresbiteri Evangélikus Egyházhoz. Ez azt is jelenti, hogy – részarányosan – költségeinknek kb. 90%-át az egyházak fedezik (55%-át a hívek, 35%-át a diákok). Az autonóm mellé tehát oda kell tennünk a bibliai autark (önellátó) jelzőt is. Amikor Pál apostol erről beszél, így folytatja: Mindenre van erőm Krisztusban, aki megerősít. Egyházhoz kötöttsége határozza meg szellemi arcélét is: biblikus, hitvallásos és gyakorlati kitekintésű.

Eltérően az ország többi teológiájától, az állammal szemben független, s ezt a helyzetét meg is akarja tartani.

Az erdélyi közéletben betöltött szerepét a két akadémián tanult és tanított, vagy az azokhoz szorosan kapcsolódó tudós személyiségek jelzik: a református Ravasz László

püspök, Tavaszy Sándor teológus, filozófus, Makkai Sándor püspök, szépíró, Szabó T. Attila nyelvész, az unitárius Brassai Sámuel filozófus, polihisztor, Kriza János püspök, népköltészet-kutató, Varga Béla teológus, filozófus. Éppen ilyen jelentősnek tartjuk, hogy akadémiánk kolozsvári 115 éve alatt több mint háromezer diák ment ki lelkipásztorként gyülekezetbe, s ma is mintegy 1200 szószékén majdnem ezer református, unitárius, evangélikus lelkipásztor szolgál. Egyetlen feladatuk van: Isten Igéjének igazságát a hívek életében keresztyén valósággá tenni, hogy az erdélyi magyarok Isten szerinti, igazabb, emberibb életet éljenek. Már ebben az értelemben is népnevelők voltak, s ez különösen úgy igaz, hogy tiszta, szabatos magyar nyelven prédikáltak, legtöbbször szórványhelyeken. Amikor pedig részt vettek népünk mindennapjaiban, amikor bekapcsolódtak a falvak, városok művelődési életébe, nem hivatásos tanárokként, nép-rajzosokként tették, hanem amatőrökként, a latin kifejezés értelmében, hogy ti. szerették azt, amit képességeik szerint tettek és főleg, szerették népünket. Az ingázó falusi értelmiségiektől eltérően, ők az övéik között éltek, parókiájuk verandáján minden este égett a villany, állandóan felkereshetők, megkérdeszhetők voltak.

Tudatosan őrizzük történelmi örökségünket, miközben tudjuk, hogy historia *Dei* est magistra vitae. A Protestáns Teológiai Intézet nemcsak hagyományokat őriz, nemcsak igyekszik korszerűnek lenni, de Istenbe vetett reménységgel várja holnapját is.

Laudációként elhangzott a Magyar Örökség díjának átvételekor, 2010. szeptember 18-án, a Protestáns Teológiai Intézet dísztermében.